

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ У ПЛОЩИНІ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

І.І.Дорожко, кандидат психологічних наук, доцент

У статті здійснюється феноменологічний аналіз на основі методології Е.Гуссерля, М. Шелера та А.Шютца. Родинне виховання у площині феноменологічного аналізу може розглядатись у статиці як соціокультурний і специфічний психолого-педагогічний феномен та у динаміці – як процес виховної взаємодії між членами родини.

Ключові слова: феноменологічний аналіз, родина, виховання.

Актуальність проблеми. Феноменологія є одним із значних філософських напрямів ХХ століття. Вона заснувала цілий спектр власних інтерпретацій і вплинула на такі напрями сучасної думки, як соціологію, герменевтику, екзистенціалізм. Засновником феноменології вважається німецький філософ Е.Гуссерль, його послідовниками – М.Хайдеггер, М.Шелер, М.Мерло-Понті, А.Шюц.

Феноменологія, феноменологічний метод, за твердження Е.Гуссерля, допомагає досягнути сутності речей, а не факти. Феноменологія визначається “як перша наука”, як наука, яка досліджує принципи свідомості та знання[1].

Родинне виховання у площині феноменологічного аналізу може розглядатись у статиці як соціокультурний і специфічний психолого-педагогічний феномен та у динаміці – як процес виховної взаємодії між членами родини, де діти, поруч з батьками, також у певних ситуаціях можуть виступати у ролі вихователів.

Аналіз досліджень і публікацій. Феноменологічний аналіз здійснюється на основі методології Е.Гуссерля, М. Шелера та А.Шютца. Це виховання розгортається у світі родинного життя. Його цілісність забезпечується емоціональним апріорі, що у шелерівській традиції визначається як *ordo amoris*. Це можна розглядати як контрфактичні умови родинного виховання. Гуманізація родинного виховання потребує герменевтичного розширення розуміння дитини як Свого-Іншого, що вводиться до спільного життєвого світу.

Метою статті є визначення сутності родинного виховання у площині феноменологічного аналізу.

Формування феноменології і як самостійного напрямку сучасної західної філософії, і як методології належить Е.Гуссерлю. Він розробив феноменологію свідомості з одночасним визначенням методологічних положень, на основі яких здійснюється феноменологічний аналіз.

Е.Гуссерль продовжує традицію декартівського апріоризму, намагається створити “трансцендентальну феноменологію”. У трансцендентальній феноменології суб’єктність є умовою пізнання, а свідомість – це особливе місце буття у зв’язках, певних відношеннях[1].

Е.Гуссерль намагався перетворити філософію на строгу науку з урахуванням специфіки гуманітарного знання, що має справу з феноменами свідомості. Е.Гуссерль оновлюючи філософію, намагається подолати психологізм у науці та проголошує гасло „Назад, до самих речей!”. Рух свідомості обумовлюється інтенціональністю (властивість свідомості).

Рух до самих речей – це відтворення безпосереднього смислового поля між свідомістю і речами. Феноменологія описує роботу актів свідомості над конституюванням смислів. Головною метою феноменологічного аналізу є споглядання сутностей у вигляді опису смислів, що конституються свідомістю.

За Е.Гуссерлем, свідомість завжди активна, вона спрямована на внутрішній світ, тим самим підводячи до того, що судження – це завжди судження про щось, і так само сприймання – сприймання чогось. Він вивів поняття інтенціональності, яка є властивістю свідомості. Властивістю свідомості є рефлексія, яка розкриває поняття інтенціональності. Свідомість утворює сенс, або значення предмета. Сенс є відношення, яке не дорівнюється речам, почуттям, висловлюванням[1].

Е.Гуссерль вимагає здійснити феноменологічну редукцію. Феноменологічна редукція передбачає процедуру феноменологічного епохе – утримання від суджень про існування упереджень, оцінок предмета.

Процедура феноменологічного епохе унаочнюється за допомогою математичної метафори – „винесення за дужки”. Привертає на увагу взятє у дужки, а за дужками залишається матеріал, який редукується.

“Щоб увійти в сферу феноменологічного досвіду, необхідно відступити від об’єктів, існуючих у природній установці, до різноманіття модусів їх явищ, до об’єктів поставлених в дужки” [4, с.140].

Послідовно проводячи цю лінію, зазначає М.Култаєва, Е.Гуссерль позбавляє психологічного змісту поняття переживання, застосовуючи у розробці феноменологічної методології. Конституювання усвідомленого смислу чуттєвості в актах (акти є переживанням позначення) свідомості.

Життєвий світ та інтерсуб’єктивність – основні категорії феноменологічної філософії освіти. У рамках філософії освіти, філософського аналізу важливого значення набувають категорії життєвий світ та інтерсуб’єктивність.

Інтерсуб’єктивність – це спільна об’єктивна основа досвіду різних суб’єктів, незалежно від їх особистісних властивостей та ситуацій здобуття цього досвіду. Світ людського досвіду у феноменології має назву життєвого світу [2,с.57].

Саме Е.Гуссерлю належить визначення – „парадокс людської суб’єктивності”, що водночас є суб’єктом, що конститує світ, і об’єктом цього світу.

Категорії „ життєвий світ ” та „ інтерсуб’єктивність ” висвітлено у працях Е.Гуссерля „Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія”, „Криза європейського людства і філософія”, „Картезіанські медитації”. “Життєвий світ” (Е.Гуссерль) трактується як первинна основа взаєморозуміння, за Ю.Габермасом – це нетематизований горизонт значень, який складає основу життєвого досвіду особистості [3,с.40].

Послідовником Е.Гуссерля є М. Шелер, у якого феноменологічна редукція покликана сприяти проникненню до екзистенційних підвалин буття. Методологічні принципи феноменологічного аналізу суспільної реальності

він розробляє у праці „Формалізм в етиці та матеріальна ціннісна етика”, „Форма знання та суспільства” (1926). Філософія М. Шелера в своїй основі має філософсько-антропологічне припущення відносно подвійного характеру кожного людського акту. Одночасно людський акт є духовним та інстинктивним, що відповідає феноменологічному розрізненню між існуванням та буттям як можливістю[2, с.58].

На основі феноменологічного розрізнення між існуванням та буттям М. Шелер розподіляє філософію на філософію базису та філософію надбудови.

Дві форми філософії взаємодоповнюють одна одну. Філософія базису (реальна філософія), за М.Шелером є кристалізацією базових потягів. Реальна філософія розробляється у генетичному плані, показуючи, як з інстинктивної (вітальної) природи особистості вибудовуються основні форми соціальності. Зміст реальної філософії за М.Шелером, включає основні форми соціальності (держава, господарство, шлюб) та базові інстинкти людини (інстинкт влади, голод, сексуальність). Основні форми соціальності та базові інстинкти утворюють єдність.

У вигляді реальних чинників постають основні інстинкти та їх об'єктивації. Вони утворюють базис історії, реальні чинники є сліпими, інстинктивними силами, що потребують орієнтації з боку духу (об'єктивації духу в релігії, науці, мистецтві, праві), який задає певний напрям. Оскільки історичні процеси, вказує М. Култаєва [2, с.59], відбуваються у відносно закритих культурних тілах, стає можливим виділити в цих тілах фази росту.

Перша фаза – домінує інстинкт продовження роду, стимулюючи домінування соціальних зв'язків на основі родинних стосунків, раси та етнічної складової.

Друга фаза – домінують політичні інтереси, відбувається політизація суспільства. На третій фазі старіння суспільства домінуючими стають економічні інтереси.

У наукових інтересах М.Шелера постає низка проблем, яка за своєю тематикою належить до сфери філософії. Привертає на увагу доповідь М.

Шелера „Людина в добу рівноваги”(1927р.). У ній іде мова про подолання труднощів, усунення протилежностей на рівні суспільно-політичних реалій. М. Шелер вважав реальною перспективою людства добу так званої рівноваги [2,с. 59].

Стан рівноваги, за М.Шелером, - це природний стан усіх процесів. Природне, психічне і соціальне життя обумовлюється рівновагою. М. Шелер виділяє протилежності на мета- і макрорівнях. На метарівні він виділяє такі протилежності, як Європа і Азія, національні і расові відмінності. Мікрорівень – антропологічні відмінності (наприклад, відмінності на рівні фізичних і духовних організацій людей; між чоловіком і жінкою).

За М.Шелером, вирівнюється примітивна і дуже розвинута ментальність, відбувається встановлення рівноваги у світосприйманні між молодим поколінням і старим.

У розробці філософії знання М.Шелер застосовує феноменологічну методологію. Його філософія знання починається з встановлення так званого емоційного апріорі.

М.Култаєва вказує: „Предметом такого споглядання у М.Шелера виступають цінності. Емоційним апріорі є споглядання цінностей через акти любові та ненависті. За допомогою емоційного апріорі Шелер розгортає феноменологічне обґрунтування етики та релігії, ставить за мету досягнення об'єктивної царини цінностей, котрі як феноменальні сутності є апріорно даними. Але апіорність у Шелера є не формальною, а матеріально – екзистенціальною, пов'язаною з буттям. ”[2,с.61].

Філософські погляди М.Шелера формувались під впливом антропологічного повороту суспільствознавства. На основі цінносного апіоризму М. Шелер теоритично обґрунтовує питання філософії моралі.

Застосовуючи феноменологічний аналіз М. Шелер визначає три види основних стосунків між знанням та суспільством:

1. Суспільство принципово співконститується взаємними зв'язками його членів на рівні розуміння один одного.

2. Наявне буття суспільства визначається знанням, яке воно має у своєму розпорядженні.
3. Суспільство зумовлює знання та його структуру.

За М. Шелером, основними формами знання є філософія, релігія, технічні та природничі науки. Поєднання усіх видів знань є результатом спільної творчості особистості і суспільства, - є так званий „ відносно – природничий світогляд”. Таким чином, необхідно виявити трансформаційну закономірність змінювання структури „природного світогляду”, за яким криється „групова душа” (закони і ритми суспільного поширення знання), що діє автоматично.

Ідеї М. Шелера набули актуальності в другій половині XX століття і мають продовження у працях Ю.Габермаса.

Одним із засновників феноменологічної філософії вважається А.Шютц. Основна теоретична проблема, яку розробляє А.Шютц – це розуміння дій у соціальному світі. У своїй феноменологічній філософії А. Шютц пропонує розрізнення актіо (дії як переживання) та aktum (фактичного здійснення дії). Феноменологічний аналіз торкається насамперед дії як переживання.

Значних трансформацій зазнає феноменологічна методологія А.Шютца. Він відходить від положень гуссерлівської феноменології свідомості та трансформує феноменологічну редукцію. А.Шютц створює конститутивну феноменологію природної настанови, у якій соціальний світ постає безпосередньо даним і не потребує доказів свого існування. Соціальний світ він трактує як життєвий світ повсякденності. З позицій природної настанови, тобто безпосередньої даності „Я” (Ego) та „іншого Я” (alter Ego) виникає можливість усвідомлення дій у безпосередньо даному соціальному світі. У життєвому світі повсякденності поведінка інших сприймається за допомогою засвоєних у минулому зразків інтерпретації. За визначенням А.Шютца, стосунки між діючими „Я” та „іншим Я” розгортаються одночасно у кількох просторових площинах. Вони співвідносяться з просторовою структурою життєвого світу, яка визначається інтерсуб’єктивністю. Первинним

елементом структури життєвого світу є соціальне оточення. Структура життєвого світу включає в себе соціальне оточення, соціальний співсвіт (його ознакою є типізація, „інше Я” у цьому світі ніколи не виступає у вигляді „Я сам”), попередній світ (світ історичного, в якому продукуються Я (Ми) – Вони – стосунки), наступний світ (світ майбутнього з моделлю стосунків Я (Ми) – Вони – стосунки, але в іншому часовому модусі).

У концепції А.Шютца основою соціального світу є власний світ особистості. Підсумовуючи вищезазначене, необхідно підкреслити, що шлях до досвіду іншого прокладається через усвідомлення свого досвіду про іншого.

У феноменологічній філософії А.Шютца великого значення набуває вчення про останні смислові сфери (останні смислові сфери – ті сфери, що не можуть уже бути редукованими до чогось іншого). А.Шютц виокремлює сфери смислів (переосмислюючи прагматичне вчення Джеймса про різноманітність і множинність світів досвіду особистості), поєднання яких обумовлюється когнітивним смислом. До таких сфер відноситься світ наукового знання, релігійний досвід, світ повсякденності, світ гри, фантазії. Світ повсякденності визначається трудовою діяльністю, а світ наукового знання – теоретизуючим спогляданням. Теоретизуюче споглядання є зворотнім процесом, а світ повсякденності (повсякденна діяльність) є неповоротним, діяльність змінює існуючий світ. Сфери смислів мають свої переваги, а саме: сила логіки повсякденності визначається у тілесно – предметній фіксації. Наприклад, особистість, набуваючи когнітивного досвіду в інших сферах смислів повертається у світ повсякденності. Ось чому, підкреслює М.Култаєва, раціональна типологічна організація повсякденності визначається Шютцем як найвища форма людського знання про навколишній світ. У науковому світі виникла нова розстановка акцентів у дослідницьких пріоритетах філософії знання. А.Шютц скерував філософську думку на дослідження знання у світі повсякденності.

Дослідження здійснюється через опис повсякденного досвіду, а феноменологія А.Шютца має назву дескриптивна (описова) [2, с.66].

Висновки. Перспективи подальших розвідок даного напрямку ми вбачаємо у дослідженні феноменологічної редукції М.Шелера.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Кетько С.М. Единство рефлексии, мотивации и адаптации в сознании личности / [С.М.Кетько и др.].- Челябинск: Филиал МПГУ, 2005.-232с.
- 2.Култаєва М.Д. Європейська теоретична соціологія XX-XXІ: Навчальний посібник. – Х.: ХНУ ім.В.Каразіна, 2008. – 328 с.
- 3.Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія / А. М. Єрмоленко. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
- 4.Філософія. Природа, проблематика, класичні розділи: Хрестоматія: навч. посібн. / [В.П.Андрущенко, Г.І.Волинка, Н.Г.Мозгова та ін.]; за ред. Г.І.Волинка. – К.: Каравела, 2010. – 464 с.

FAMILY BREEDING IN PLANE OF THE PHENOMENOLOGICAL ANALYSIS

Dorozhko I.I.

In this article realized phenomenological analysis based on methodology of E.Husserl, M. Scheler, A. Schutz. Family breeding in plane phenomenological analysis could examine in static as social cultured and specific psychological and pedagogical phenomenon and in dynamics as process of breeding interaction between family members.

Key words: phenomenological analysis, family, breeding.

СЕМЕЙНОЕ ВОСПИТАНИЕ В ПЛОСКОСТИ ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

Дорожко И.И.

В статье осуществляется феноменологический анализ на основе методологии Э.Гуссерля, М.Шелера и А.Шютца. Семейное воспитание в плоскости феноменологического анализа может рассматриваться в статике как социокультурный и специфический психолого-педагогический феномен, и в динамике - как процесс воспитательного взаимодействия между членами семьи.

Ключевые слова: феноменологический анализ, семья, воспитание.